

A szerkesztő halála

Szent István királyunk az Úr 1030-ik évében csanádi püspöknek küldi Imre fia egykori nevelőjét: az illető majdan Szent Gellért néven vonul be a magyar históriába. Püspökként komoly építkezésekbe kezd, különösen egyházmegyéjének azon részében, amely később Torontál vármegye, illetve Bánság néven lesz ismert. Így épül fel a Tisza déli szakaszának bal partjától keletre eső, termékeny síkon egy bencés monostor is, a Kökénd (ma: Kikinda) felé vezető út közelében. A tatárjáráskor persze a többivel együtt elpusztul, de száz év sem telik bele, Nagy Lajos édesanyja, Erzsébet helyreállíttatja Aracs monostorát, sőt, 30 ezer aranyforintot is adományoz, ma úgy mondanánk, „állagmegóvásra”. 1551-ben azután a hatalma csúcán lévő oszmán birodalom hatalmas sereggel indul a túlsó, a bácskai oldalon fekvő Óbecse elfoglalására – Aracs község végérvényesen elpusztul, véle az aracsi templom is.

A huszadik század kilencvenes éveinek legelején délvidéki barátaimmal Óbecséről indulva jó 15 kilométer után lelassítottunk az elhagyatott országúton. Bekanyarodtunk a kukoricás-rengetegben alig észrevehető, hepehupás földútra. Jó húsz perc döcögés után hirtelen, váratlanul fölénk magasodva, büszkeszóttan, rejtőzködő magyar csodaként előttünk állt. Fenséges torzóként kimmelkedve az alföldi síkból, korai gótikus remekmű, bazilikaként minden a semmiben. Naptól pirosuló hatalmas falak, oszlopfők, tört boltívek, szoborcsonkok, szinte belőlük nőnek ki a tükés akácfa, kórók, a végtelen kukoricás. Egyik kiváló délvidéki költőnk, Tari István így köszöntötte a Kárpát-medence legismeretlenebb magyar műremek-maradványát: „szolongat a rom temploma, /Pusztába kiáltott imaként törsz fel a mélyből, ARACS”.

A romtemplom – pusztatemplomnak is mondják – idestova hét esztendeje, 2001. augusztus 20-án névadója lett egy induló folyóiratnak: a Kárpát-medence alighanem legismeretlenebb magyar sajtótermék-kiválóságának. Az Aracs borítóján a puszttemplom rajza, betűtípusa enyhe stilizáltsággal az ősi rovásírást is idézi, a név alatt pedig ez olvasható: A délvidéki magyarság közéleti folyóirata.

Egy házaspár és egy fő- és felelős szerkesztő nélkül az Aracs nem válhatott volna a legrangosabb és

legkitűnőbb szellemű magyar folyóiratok egyikévé: Gubás Ágota és dr. Gubás Jenő az Aracs szellemi-lelki-szervezői, mentorai, motorjai, gazdái, irányadói voltak és maradtak. Létrehozták az Aracs-, illetve a Főnix-díjakat, amelyeket olyan magyarok kaptak meg, mint Nemeskürty István, Szervátiusz Tibor, Böjte Csaba, Orbán Viktor – no meg a délvidéki magyarság legértedesebbjei. A felelős szerkesztő: Vajda Gábor. Aki beköszöntőjében, a legelső számban Kísérlet a teremtő gondolkodás fölszabadítására címmel így írt az Aracsról: a cél az, „hogy az eddigieknél hathatósabbban szolgálhassuk a délvidéki magyarság fennmaradását és ennek érdekében kultúráját” mert „rengeteg olyan, eddig föltáratlan, számunkra létfontosságú vonatkozása van életünknek, amelyeket végre a nyilvánosság előtt – gátlások és félelmek nélkül – megbeszélhetünk.” Nyilvánvaló: aki ilyen programot tud megfogalmazni induló lapjának, attól hosszú időn át csakis következetes, roppant igényes, eszmenrendszerében megindítóan hűségű vezetői tevékenység és szellem várható. Így is történt. Vajda Gábor - Gubásékkal és egy nem akármilyen szemmel és bátorsággal összeválogatott szerzőgárdával – a magyar élni akarás és a legmagasabb kulturális nivó szolgálatába állította, ha úgy tetszik, nevéhez teljességgel méltóvá tette az Aracsot. Amit akár a magyar rejtett, ezredfordulós szellemi diadalának is nevezhetnénk.

***

A szerkesztő halála kicsit olyan, mint a nagy alkímistáké vagy a magányos, elátkozott tudósoké. Szobája sarkait sohasem hagyja el a félhomály, az ablakpárkányról éjfekete, kormos boszorkánymacska ugrik leskelődve kézírathalmok, könyvek, írószerszámok felé, az asztali lámpa fénykörei billegnek, a maszatos üvegablakon túl állandó baljós fellegek tornyosulnak. A szerkesztő halála komor szertartás és könnyed, légies bukfenc a végzet feneketlen kútjába, a szerkesztő halála eszelősök mártírúma, vadul elszánt irodalmár-kommandósok esztelen önfeláldozása, szent örültek angolos távozása. Túlnan Ady halotti maszkja fogadja, csupa nyomások és csupa ősök,

elfúló hang, tárogatószó, agyonázott lobogók. A szerkesztő halála egészen más.

Vajda Gábort 63 évesen, teljesen váratlanul szólította magához a Fennebvaló, aki ezúttal, biztosan tudom és jelenthetem, pontosan olyan volt, mint egy régi bácskai magyar úr, ki szigorú magabiztossággal rendelt vacsorát és az étek után házhoz szállítandó hölgyeményt is, tudva tudván, hogy az az ember érkezik rögtön, aki Kosztolányi szabadkai szülőházának helyén, a mai Pátria szálló különtermében, bor mellett kéziratokat rendelve is azt élte át, hogy szülőföldje az a hely, ahol „csörömpöl minden ablak”, ahol „boros az asztal és véresek a kések.” És ahol mintha mindig izzó délszaki forráság, kánikula tombolna, „boros, bús és lomha”, s ahogyan Cs. Szabó László nevezte: ez a magyar Gascogne. És ismét Kosztolányival: „Egy távol torony ferde lángolásba./Méreggel mart, virágos orcák./ Lánggal rikító selymek, rác mennyország.”

Vajda Gábor, ha semmi mást nem tett volna, csak élteti-működteti – SZERKESZTI, így, csupa nagybetűvel - az Aracsot: máris maradandó, gyönyörűen halhatatlan szerepet vív ki magának ebben a mostani, keservesen szépséges magyar világban. Csakhogy ez a látszólag félszeg bácsfeketehegyi református ember eközben még szent elszántsággal és szinte nem is evilági elhivatottsággal kutatott, búvárkodott, geblyézett és regisztrált, vizsgált és elemzett szűkebb pátriája, az anyaországtól elszakított Délvidék szellemi leltárának minél pontosabb, helytállóbb, részletesebb megalkotásához. Két ragyogó, az utóbbi időben napvilágot látott tanulmánykötete, a Püski Kia-dónál megjelent Visszaidegenedés és a Bácskában

kiadott Próza és idea mellett bizton az életmű csúcának is tekinthető monumentális, páratlan vállalkozása, a délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténetét 1945-től napjainkig feldolgozó, három vaskos kötetre tervezett munkája: első kötete Remény a megfélemlítettségben címmel 2006-ban látott napvilágot és az 1972-ig terjedő időszakot öleli fel; a második kötet (bemutatóját alig egy hónapja tartottuk itt Budapesten) Az autonómia illúziója címet viseli – a harmadik is már majdnem készen áll...

Magyarországon a „határon túli” kifejezés már több mint húsz éve nem csekély mértékben a „teljes ismeretlenség” szinonimája is. Ijesztően, döbbenetesen és vérlázítóan ismeretlen az elszakított nemzetrészek kultúrája és legújabb kori története, mai élete és gyakran az anyaországit magasan felülmúló szellemi-erkölcsi teljesítménye, legjobb emberei: írói, költői, tudósai, festői – vagy éppen szerkesztői. Akiknek lapja – igen, az Aracs! – jó, ha három helyen kapható minden magyarok fővárosában, a névről meg a csonka-magyarországi vidékeken azt sem tudják, eszik-e vagy isszák...

Vajda Gábor, a szerkesztő, az Aracs ezer éve méltóságáteljesen a kárpáti iszonyat-tengerben ringatózó zászlóshajójának kapitánya szerény ember volt. Kicsit mintha mindig zavartnak tűnő mosolyával tisztában volt vele, hogy a rafinált gonoszszággal is fenn tartott ismeretlenség, a sötét tudatlanság, az ostoba feledés rondabugyrain túl, lapja, nevéhez hűen, nyugodt fenséggel a magyar örökkévalóságot hordozza.

Ezért vagy itt most is velünk, Gábor.

Az írás rövidített formában megjelent a Magyar Hírlap, 2008. július 26. számában.

Az utolsó könyvbemutató (Magyarok Háza – Bartók-terem)

A szerzővel Domonkos László beszélgetett (középen), az est házigazdája Görömbei András volt (jobbról)